

Inleiding

W e schrijven 2022. Bij het uitwerken van een scenario vraagt regisseur Jelle Gordyn zich af of scènes in het vermaledijde Brussel nog van deze tijd zijn. Toch! Voor sommigen uit zijn entourage heeft een uitstap naar onze hoofdstad blijkbaar nog steeds iets weg van een expeditie naar een of ander duister oord. Gordyn naar aanleiding van een kerstsoirée in de Ancienne Belgique: “De West-Vlaamse schaatsers die we hadden uitgenodigd, waren drie uur te vroeg in Brussel gearriveerd en waren compleet over hun toeren. ‘En we vonden hier nergens parking! Ik had tegen mijn dochter gezegd: stap maar al uit, ik rijd nog wel eens rond, maar ze wilde niet. Op mijn eentje? Zie je wel wat hier allemaal rondloopt!’ (grinnikt) In grote delen van Vlaanderen zit de schrik voor de hoofdstad er nog altijd in.”²

1. Een van de grote culturele instellingen van de Vlaamse Gemeenschap in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De Ancienne Belgique organiseert concerten en muzikale evenementen.

2. Knack Focus 09/08/2022.

Rapper Brihang vertelt in *Knack* dat men in het veilige reservaat Knokke, waar hij opgroeide, doet alsof hij met zijn verhuizing naar Schaarbeek in een oorlogszone is gaan wonen³. De ongemakkelijke houding van heel wat Vlamingen tegenover hun hoofdstad klinkt ook door in de uitspraak van Vooruit-voorzitter Connor Rousseau wanneer hij stelt zich niet in België te voelen wanneer hij door Molenbeek rijdt⁴. In de ogen van CD&V-voorzitter Sammy Mahdi is het evenmin altijd rozengeur en maneschijn in de hoofdstad: “We moeten ook eerlijk zijn: er zijn in Brussel wijken waar ik niet graag kom, en al zeker niet met een vriendin.”⁵

Voor schrijfster-muzikante-theatermaakster Nele Van Den Broeck is wonen in Molenbeek een compromis: het is betaalbaar, dicht bij haar geboortedorp Merchtem en toch Brussel. Want ze wilde in Brussel wonen. Intussen ontwikkelde ze een haat-liefdeverhouding met de stad: “Brussel kan hard en stinkend en luid zijn. Loop vijf minuten door mijn buurt en je kan moeilijk beweren dat de wereld een barmhartige plek is. Misschien bestaat er ergens in Vlaanderen nog een dorp met aangeharkte tuintjes waar je kan geloven dat het leven een welluidend interval is. In Brussel valt dat niet vol te houden. [...] Elke dag zie ik lijkleke mensen heroïne opwarmen in de metro aan Ribaucourt. Tweehonderd meter verder, aan het kanaal, staan honderd sans-papiers in de rij voor de voedselbedeling. Als ik ga wandelen in het park aan Tour & Taxis, die gigantische houten sauna, dat toonbeeld van gentrificatie, dan zie ik mensen onder de brug slapen, een brug die overigens op instorten staat.”⁶

Ook voor actrice Fien Troch was wonen in Brussel een bewuste keuze. Ze groeide op in een dorp, maar het dorpsleven was niets voor haar. Ze wilde er zo snel mogelijk weg. Ze studeerde in Brussel

3. *Knack Focus* 8/10/2019.

4. *Humo* 27/12/2022.

5. *Knack* 07/09/2022.

6. *Humo* 19/06/2022; *De Standaard der Letteren* 31/12/2021.

en Antwerpen en heeft lange tijd in Brussel gewoond. Troch: “Ik ken het daar, ik zie die stad graag. Het is een beetje underground, een beetje vuil, en iedereen kan zijn wie hij is. Je mag er in de winter rondlopen in je pyjama met een zonnebril, en nog kijkt niemand raar op. Daarom wilde ik er ook werken.”⁷

Brussel is een stad die vaak onderhevig is aan problematische beeldspraak in de media (Wiard & Pereira, 2019), inclusief substantiële vooroordelen en inconsistentie over haar identiteit, reputatie en kwaliteit als leefomgeving (Billen, 2013; Laermans, 2001; Loeckx, Oosterlynck & Kesteloot, 2014; Rea, 2013). Voorgaande passages en citaten laten inderdaad zien dat Brussel niet onberoerd laat. De stemmen zijn kritisch, niet blind voor facetten van de achterkant van de stad, maar sommige citaten stralen ook een liefde en warmte voor de hoofdstad uit. Ze komen uit de mond van mensen die heel bewust in Brussel zijn komen wonen en zich blijven verwonderen over het beeld dat Vlaanderen van Brussel heeft.

Op elk moment verhuizen mensen naar Brussel, verlaten mensen de hoofdstad of veranderen ze binnen Brussel van woonplaats (Sansen & Ryckewaert, 2017). De literatuur over de migratiedynamiek tussen Brussel en zijn ruimere regio is vrij uitgebreid (De Maesschalck et al., 2014, 2015; Dessouroux et al., 2016; De Laet, 2018), maar de onderliggende motieven en push- en pullfactoren van de residentiële dynamiek in de ruimere regio Brussel blijven tot op heden onderbelicht. In dit boek proberen we deze leemte op te vullen. We analyseren de aspiraties en motieven van mensen – overwegend Vlamingen uit de brede middenklasse – om te verhuizen/blijven/vertrekken in/uit Brussel en hun perceptie van Brussel als stad om in te wonen en te leven. Wat zijn hun woonbehoeften en toekomstige woonplannen? Komt hun huidige woonsituatie overeen met hun woonwensen? Welke eisen stellen mensen aan hun woonomgeving en dienden ze, om te wonen waar ze wonen, offers

7. *Humo* 4/1/2022.

te brengen of compromissen te sluiten? Wat is de invloed van werk, gezin en vroegere woonervaringen op hun woonwensen en waar plaatsen ze Brussel in hun individuele woontraject?

Wanneer in de literatuur over stedelijke bevolkingsdynamieken naar onderliggende motieven wordt gepeild, betreft dit, niet uitsluitend maar toch in belangrijke mate, een zoektocht naar de redenen waarom mensen de (groot)stad verlaten. Zelden wordt gepeild naar de motieven van verhuizers naar de stad en nog minder komen we te weten waarom anderen in de stad blijven. Om deze leemten op te vullen, hebben we ook mensen bevraagd die naar Brussel trokken of in Brussel bleven wanneer ze van woning veranderden. We schetsen zo een meer genuanceerd beeld van de argumentatie om voor een bepaalde woning en woonomgeving te kiezen. Niet iedereen wil immers wonen in een huis met een tuin in een verkaveling. We willen met dit boek ook bijdragen tot een tegendiscours voor de vaak negatieve beeldvorming over de grote steden in het algemeen en Brussel in het bijzonder.

Voorliggend boek is een resultaat van het onderzoeksproject B-REL, uitgevoerd in opdracht van Innoviris-Brussel⁸. Het acronym B-REL staat voor ‘Brussels’ Residential Environments and Life perspectives. A multidisciplinary inquiry into housing aspirations and perceptions of living conditions in the Brussels Capital Region’ en werd in de periode 2017-2020 uitgevoerd door onderzoekers van CEMESO (VUB), Cosmopolis (VUB) en P.PUL (KU Leuven)⁹.

8. Innoviris is de publieke organisatie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die wetenschappelijk onderzoek en innovatie ondersteunt.

9. Zie ook: Schillebeeckx, De Decker, Bauwens, Verhoest, Sansen & Ryckewaert (2020); Bauwens, Verhoest & Te Braak (2020); Sansen & Ryckewaert (2021); Verhoest, Bauwens & Te Braak (2020); Te Braak, Verhoest, Bauwens, Minten & Glorieux (2022). We danken Pascal Verhoest, Joke Bauwens, Michael Ryckewaert en Joren Sansen voor de aangename en vruchtbare samenwerking tijdens dit onderzoek. We danken ook Anne Beeckman voor het kritisch nalezen van de tekst.

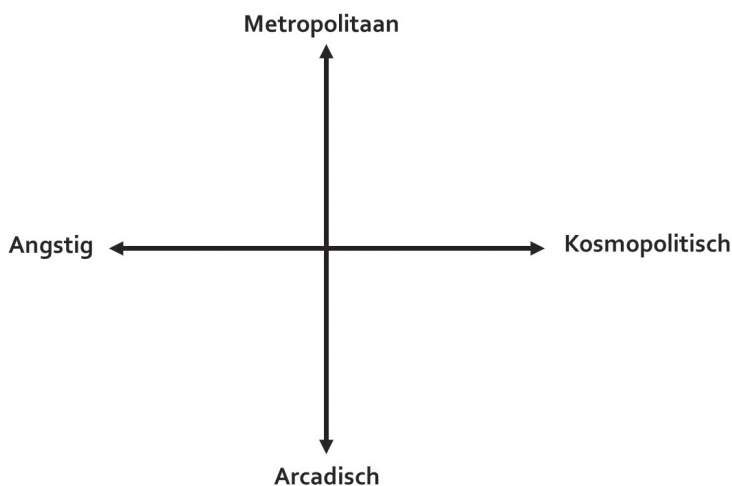
B-REL

Het B-REL onderzoeksproject beoogde een antwoord te formuleren op de eerder vermelde vragen. Daarbij staan percepties en ervaringen centraal. Om die te achterhalen hebben we in twee stappen gewerkt. Bij aanvang van het onderzoek werd door medewerkers van CEMESO aan lukraak gekozen personen in stations in en rond Brussel gevraagd spontaan te reageren op de volgende vraag: “Waar denk je aan bij het idee om in Brussel te wonen? Uw antwoord is misschien kort. Eén woord is misschien voldoende.” De steekproef bestond uit 180 personen uit een willekeurige selectie van mensen die tot drie verschillende subgroepen behoren: inwoners van Brussel, pendelaars, en mensen die niet in Brussel wonen of werken.

Uit de analyse van de spontaan geformuleerde antwoorden blijkt dat de perceptie van Brussel als leefomgeving volgens twee verschillende dimensies kan worden onderverdeeld. Een eerste dimensie betreft de tegenstelling tussen een ‘metropolitaan’ en ‘arcadisch’ beeld. Mensen met een metropolitaan schema hebben een positieve instelling ten opzichte van het stadsleven en waarderen Brussel om zijn levendigheid, diversiteit en rijk aanbod aan socio-culturele activiteiten. Mensen met een arcadisch beeld van wonen en leven, ergeren zich aan het hectische en drukke stadsleven en hunkeren naar de belofte van het platteland en de buitenwijken als ideale woonomgeving voor een vredig, rustig, ruim en eenvoudig gezinsleven. De tweede dimensie omvat het spanningsveld tussen ‘fearism’ en ‘cosmopolitanism’. Deze tegenstelling is ideologisch: het eerste schema schildert de stad af als een risicovolle en onveilige leefomgeving, conceptueel geassocieerd met angst voor misdaad, xenofobie en ethnocentrisme. Omgekeerd beschouwen mensen die eerder een kosmopolitisch schema hanteren Brussel als een vruchtbare woonplaats voor culturele uitwisseling, vrijheid en tolerantie.

De juxtapositie van beide velden vormt een matrix (figuur 1) waarvan elk kwadrant met betrekking tot place-marketing en

stedelijk beleid verschillende conclusies suggereert. We komen er later nog op terug.

FIGUUR 1. Percepties van 'leven in Brussel', analyseschema voor attitudes
AUTEUR: Pascal Verhoest

Vervolgens organiseerden we, met het oog op een verdere differentiatie van deze matrix, diepte-interviews met een 150-tal mensen die in de periode 2010-2020 van, naar of binnen Brussel zijn verhuisd. Op basis van deze interviews ontwarren we een complex kluwen van voor de hand liggende factoren die de woonkeuzes beïnvloeden (socio-economische status, gezinssamenstelling en levensfase – zie bv. De Lannoy & Kesteloot, 1980), maar ook van minder gekende of zelden bestudeerde factoren zoals de eigen ervaringen uit het verleden en de woonsituatie tijdens de kindertijd (Meeus & De Decker, 2013), sociale status (Rowlands & Gurney, 2000), levensstijl (Smith, 2009; Clapham, 2005), persoonlijke waarden en normen (Coolen & Hoekstra, 2001; Coolen & van Montfort, 2001) en persoonlijke smaak (de Wijs-Mulkens, 1999). Uit deze verschillende factoren die de keuze voor een bepaalde woonlocatie en/of een bepaald woningtype bepalen, distilleerden we tien 'ideaaltypische' profielen van huishoudens die in Brussel wonen of gewoond hebben. Daarbij wordt rekening gehouden met hun levensloop, levensstijl en

smaak, alsook met hun perceptie van stedelijkheid in het algemeen en van de leefomstandigheden in Brussel in het bijzonder.

Binnen de profielen kunnen we duidelijk een aantal types onderscheiden van huishoudens met een groot hart voor Brussel en huishoudens die eerder negatief staan tegenover de stad of teleurgesteld zijn in de manier waarop de stad wordt bestuurd. Doordat we met diepte-interviews hebben gewerkt, is er ook veel ruimte voor genuanceerde meningen en houdingen ten opzichte van de stad. Het is zelden een zwart-wit verhaal. Het is – of was, toch voor sommigen – vaak liefde én haat.

Leeswijzer

Het boek is als volgt opgebouwd. Na een inleiding met de insteken voor het onderzoek schetsen we in hoofdstuk 1 het ruimere kader waarin de onderzoeksvragen zich situeren. We gaan in op (de perceptie van) de effecten van verhuisbewegingen op het financiële draagvlak van het hoofdstedelijk gewest. In hoofdstuk 2 bekijken we wat de literatuur zegt over de woonplaatskeuzen en verhuisbewegingen van meer welstellende bevolkingsgroepen. Hoofdstuk 3 geeft weer hoe we dit onderzoek hebben aangepakt, waarna in hoofdstuk 4 de resultaten worden weergegeven. De analyse leert ons dat er een veelheid van attitudes en ervaringen speelt. We hebben op basis van verhuisbewegingen, levenslooppositie, levensstijl, smaak en percepties van stedelijkheid in het algemeen en van de leefomstandigheden in Brussel in het bijzonder tien ideaaltypische (ex-)bewonersprofielen geïdentificeerd. We eindigen met conclusies met een kader voor beleid en een slotbeschouwing die onze bevindingen, kort, in een breder sociaal raamwerk plaatsen.